

SIGMUND FREUD

✓ ✓
Mojžiš
a
monoteizmus

EUROPA

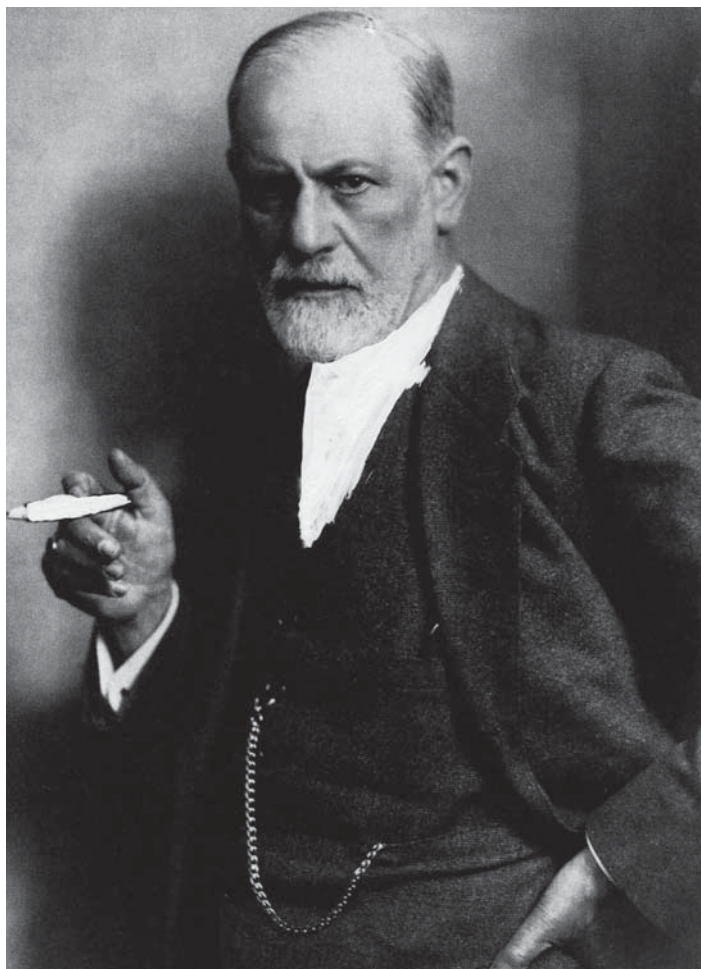
SIGMUND FREUD

EUROPA

Mojžiš a monoteizmus

zväzok 10

Sigm. Freud

Ďakujeme Vám, že ste si kúpili túto knižku,
lebo dobré príbehy žijú vtedy, keď ich čítame.

Kniha, ktorú držíte v rukách,
vznikla vďaka nášmu spojeniu s **582** 168

Sigmund Freud: Mojžiš a monoteizmus

Preklad a doslov © Milan Krankus 2017

Návrh obalu a grafická úprava © Martin Vrabec 2017

Sadzba © bee&honey, s.r.o. (www.beeandhoney.sk) 2017

Ako desiaty zväzok edície Šimon vydalo © Vydavateľstvo Európa, s.r.o. 2017

www.vydavatelstvo-europa.sk

ISBN 978-80-89666-45-4

OBSAH

I/ MOJŽIŠ – EGYPTĀN	9
II/ AK BOL MOJŽIŠ EGYPTĀN... ..	19
III/ MOJŽIŠ, JEHO ĽUD A MONOTEISTICKÉ	57
NÁBOŽENSTVO	
PRVÁ ČASŤ.....	57
PREDHOVOR I	57
PREDHOVOR II	60
A/ Historická hypotéza	62
B/ Obdobie latencie a tradícia.....	70
C/ Analógia	76
D/ Aplikácia	84
E/ Ťažkosti	95
DRUHÁ ČASŤ	106
ZHRNUTIE A REKAPITULÁCIA	106
a) Izraelský národ	107
b) Veľký človek.....	109
c) Pokrok v duchovnosti	114
d) Zrieknutie sa pudu	118
e) Obsah pravdy v náboženstve	124
f) Návrat potlačeného	126
g) Historická pravda	129
h) Historický vývin	133
<i>DOSLOV</i>	139

I MOJŽIŠ – EGYPTAN

Odobierat' národu muža, ktorého si uctieva ako najväčšieho zo svojich synov, nie je nič, na čo sa človek ochotne a bezstarostne podujíma, najmä ak sám k tomuto národu patrí. Nijaký príklad nás však nedonúti odmietnuť pravdu na úkor údajných národných záujmov a oprávnene môžeme tiež očakávať, že objasnenie okolností bude určitým ziskom pre naše poznanie.

Človek *Mojžiš*, osloboditeľ Židov, ich zákonodarca a tvorca ich náboženstva, patrí do takých dávnych čias, že sa nemožno vyhnúť predbežnej otázke, či ide o historickú osobnosť, alebo o výtvor legendy. Ak žil, bolo to v 13., alebo možno v 14. storočí pred naším letopočtom; okrem svätých kníh a židovských písomných tradícií nemáme o ňom nijaké iné správy. No aj keď o tom nemožno rozhodnúť s definitívnou platnosťou, väčšina historikov aj tak zastávala názor, že Mojžiš skutočne žil a odchod z Egypta, ktorý sa s ním spája, bol skutočnou udalosťou. Právom tu možno tvrdiť, že bez prijatia tohto predpokladu by boli nasledujúce dejiny židovského národa nepochopiteľné. Okrem toho je dnešná veda vôbec oveľa rozvážnejšia a s tradíciami zaobchádza oveľa zhovievavejšie ako v začiatkoch historickej kritiky.

Prvé, čo na Mojžišovej osobe upúta našu pozornosť, je jeho meno, ktoré po hebrejsky znie *Moše*. Môžeme sa spýtať: Odkiaľ pochádza? Čo znamená? Ako vieme, odpoveď prináša už 2. kapitola Druhej knihy Mojžišovej – *Exodus*. Hovorí sa v nej, že toto meno mu dala egyptská princezná, ktorá zachránila dieťa z vôd Nílu a dodala aj etymologické zdôvodnenie: „Z vody som ho vytiahla.“ Lenže takéto vysvetlenie zrejme nestačí. „Biblická interpretácia mena v podobe »ten, čo bol z vody vytiahnutý«, domnieva sa istý autor v *Židovskom lexikone*¹, je

¹ Jüdisches Lexikon begründet von Herlitz und Kirschner, Bd.IV, 1930, Jüdischer Verlag, Berlin.

ľudová etymológia, s ktorou nie je možné zladit' aktívnu hebrejskú formu slova („Moše“ môže znamenať nanajvýš „ten, čo vyťahuje“). Toto odmietanie môžu podporiť dva ďalšie argumenty. Po prvé, je absurdné pripisovať nejakej egyptskej princeznej odvodenie mena z hebrejčiny, a po druhé, voda, z ktorej bolo dieťa vytiahnuté, pravdepodobne nebola voda Nílu.

Naproti tomu sa už dávno a z rozličných strán vyslovovala domnienka, že meno Mojžiš pochádza z egyptskej slovnice zásoby. Namiesto toho, aby som uvádzal všetkých autorov, ktorí sa vyjadrili v tomto zmysle, budem tu citovať príslušnú pasáž z novej knihy J. H. *Breasteda*², autora, ktorého dielo *History of Egypt* (1906) sa pokladá za štandardné. „Pozornosť si zaslúži, že jeho (tohto vodcu) meno Mojžiš bolo egyptské. Je to jednoducho egyptské slovo »mose«, čo znamená »dieťa«, a je skratkou úplnejšej podoby mena ako napr. Amon-mose, čo znamená Amonovo dieťa, alebo Ptah-mose, Ptahovo dieťa, a tieto mená samy sú zasa skratkou dlhších viet: Amon daroval dieťa alebo Ptah (daroval) dieťa. Meno »dieťa« sa pomerne rýchlo stalo náhradou za dlhé úplné meno a meno »Mose« nie je zriedkavé na egyptských pamiatkach. Mojžišov otec určite dal svojmu synovi meno s prefixom Ptah alebo Amon a tieto mená bohov sa postupne vytrácali z každodenného života, až kým chlapca nevolali jednoducho »Mose«. (To »s« na konci mena Moses pochádza z gréckeho prekladu Starého zákona. V hebrejčine, kde sa hovorí »Moše«, sa nenachádza.)“ Túto pasáž som uviedol doslovne a za jej detaily nenesiem nijakú zodpovednosť. Trošku sa však čudujem, že *Breasted* pri svojom vymenúvaní obišiel práve analogické teoforické mená, ktoré sa nachádzajú na listine egyptských kráľov, ako *Ah-mose*, *Thut-mose* (Tuthmes) a *Ra-mose* (Ramses).

Teraz by sme mohli očakávať, že niektorí z mnohých učencov, čo uznali Mojžišovo meno za egyptské, dospejú tiež k záveru, alebo budú aspoň uvažovať o možnosti, že nositeľ

² The Dawn of Conscience, London 1934, s. 350.

egyptského mena sám musel byť Egypt'an. Pre modernú dobu neváhame urobiť takýto záver, hoci dnes osoba nemá jedno meno, ale dve, priezvisko a krstné meno, a hoci zmena mena alebo jeho prispôsobenie novým okolnostiam nie sú vylúčené. Preto nie sme vôbec prekvapení, keď sa nám potvrdí, že básnik Chamisso má francúzsky pôvod, zatiaľ čo Napoleon Bonaparte taliansky a že Benjamin Disraeli je skutočne taliansky Žid, ako sme to podľa jeho mena očakávali. A musíme sa domnievať, že pokiaľ ide o dávne a pradávne časy, mohol by sa záver, že etnická príslušnosť sa zakladá na mene, zdať oveľa dôveryhodnejší a že sa nám vlastne sám nanucuje. A predsa, pokiaľ viem, v Mojžišovom prípade nedospel k podobnému záveru nijaký historik, dokonca ani z tých, čo sú, ako uvedený *Breasted*, ochotní uznať, že Mojžiš bol dôverne oboznámený „s celou egyptskou múdrosťou“ (1934, s. 334).³

S istotou nemožno uhádnuť, čo stálo v ceste tomuto záveru. Možno to bol neprekonateľný rešpekt pred biblickou tradíciou. Možno sa predstava, že by Mojžiš mohol mať iný než hebrejský pôvod, zdala príliš fantastickou. V každom prípade sa ukazuje, že uznanie egyptského charakteru mena sa nepokladá za rozhodujúce pre určenie Mojžišovho pôvodu a že z neho nemožno vyvodiť ďalšie dôsledky. Ak sa otázka národnej príslušnosti tohto veľkého muža pokladá za takú významnú, určite by bolo žiaduce uviesť nový materiál, ktorý by pomohol na ňu odpovedať.

To je úloha, na ktorú sa podujíma moja krátka štúdia. Jej nárok na uverejnenie v časopise *Imago* je odôvodnený tým, že obsah štúdie tvorí aplikácia psychoanalýzy. Uvedený argument nepochybne zapôsobí iba na nevelký počet čitateľov, ktorí sú oboznámení s analytickým myslením a vedia oceniť jeho výsledky. Dúfam, že aspoň pre nich bude mať význam.

³ Hoci domnienka, že Mojžiš bol Egypt'an, sa často bez odvolávania sa na meno vyslovovala od najstarších čias po dnešok.

Roku 1909 uverejnil *O. Rank*, ktorý bol vtedy ešte pod mojim vplyvom, na môj podnet spis s názvom *Der Mythos von der Geburt des Helden*.⁴ Zaoberá sa v ňom faktom, že „takmer všetky významné kultúrne národy... veľmi skoro vo svojej histórii začali zvelebovať svojich hrdinov, legendárnych kráľov a kniežatá, zakladateľov náboženstiev, dynastií, ríš a miest, skrátka svojich národných hrdinov, v eposoch a legendách. Najmä okolnosti narodenia a priebeh mladosti týchto osôb skrášľovali fantastickými črtami, ktorých prekvapujúca podobnosť u rozličných národov, hoci boli priestorovo od seba veľmi vzdialené a navzájom úplne nezávislé, ba miestami doslovná zhoda bola dávno známa a všimli si ju mnohí bádatelia“. Ak podľa *Rankovej* metódy a trochu aj na spôsob *Galtonovej* techniky skonštruujeme „priemernú legendu“, ktorá vyjadruje podstatné črty všetkých týchto príbehov, dostaneme nasledujúci obraz:

„Hrdina je dieťa *najvznešenejších* rodičov, najčastejšie kráľovský syn.“

„Jeho narodeniu predchádzali ťažkosti, ako zdržanlivosť alebo dlhá neplodnosť rodičov, alebo ich tajné stretávanie sa v dôsledku vonkajších zákazov alebo prekážok. Počas tehotenstva alebo už pred ním odznie veštbá, varujúca pred jeho narodením (sen, orákulum), ktorá znamená nebezpečenstvo, najmä pre otca.“

„V dôsledku toho býva novorodenec, najčastejšie na príkaz *otca alebo osoby, ktorá ho zastupuje*, určený na smrť alebo na *odstránenie*; zvyčajne ho v *koši* pustia na *vodu*.“

„Potom ho *zachráni* zvieratá alebo *ľudia nízkeho pôvodu (pastieri)* a vychováva ho *zvíra (samica)* alebo *chudobná žena*.“

„Keď vyrastie, opäť nájde po všelijakých dobrodružstvách svojich vznešených rodičov, jednak sa *pomstí otcovi*, jednak je *spoznaný* a dosiahne veľkosť a slávu.“

⁴ Piaty zväzok *Schriften zur angewandten Seelenkunde*, Fr. Deuticke, Wien, 1909. Nemienim znižovať hodnotu vlastného prínosu Ranka do tejto práce.

Najstaršou historickou postavou, s ktorou sa spája tento mýtus narodenia, je *Sargon z Akkadu*, zakladateľ *Babylonu* (okolo r. 2800 pr. Kr.). Iste bude práve pre nás zaujímavé uviesť tu rozprávanie, ktorého autorstvo sa pripisuje jemu samému:

„Ja som *Sargon*, mocný kráľ Akkadu. Moja matka bola vestálka, otca som nepoznal, ale brat môjho otca žil vo vrchoch. V mojom meste Asupirani, ležiacom na brehu Eufratu, ma počala moja matka, vestálka. *Potajomky ma porodila. Položila ma do koša z trstia*, smolou uzavrela jeho veko. *Spustila ma na riek*u, ktorá ma nezahubila. Prúd ma niesol a priniesol k Akkimu, čerpačovi vody. *Akki, čerpač vody, ma vychoval ako vlastného syna*. Akki, čerpač vody, ma urobil svojím záhradníkom. Keď som bol záhradníkom, našla Ištar (bohyňa) vo mne zaľúbenie, stal som sa kráľom a 45 rokov som kraľoval.“

Mená, ktoré sú nám z radu začínajúceho sa *Sargonom z Akkadu* najbližšie, sú tieto: Mojžiš, Kyros a Romulus. *Rank* však navyše našiel v poézii a legendách veľký počet heroických postáv, o mladosti ktorých sa rozpráva podobný príbeh, alebo úplne rovnaký, alebo v ľahko spoznatelných fragmentoch, ako sú napr. Oidipus, Karna, Paris, Telefos, Perseus, Herakles, Gilgameš, Amfion, Zetos a i.

Rankove výskumy nás oboznámili s prameňom a tendenciami tohto mýtu. Stačí mi odvolať sa na ne v stručných poznámkach. Hrdina je ten, čo sa odvážne vzbúri proti otcovi a nakoniec ho víťazne premôže. Náš mýtus sleduje tento boj až do prehistórie individua, lebo dovoľuje, aby sa dieťa narodilo proti otcovej vôli a zachránilo sa napriek jeho zlému úmyslu. Položenie do košíka je nepochybne symbolickým znázornením pôrodu, košík je materským lonom a voda plodovou vodou. V nespočetných snoch sa vzťah rodiča a dieťaťa vyjadruje vytiahnutím z vody alebo zachránením z vody. Keď ľudová fantázia spája mýtus zrodenia, o ktorom hovoríme, s významnou osobou, chce ju týmto spôsobom uznať za hrdinu a ukázať, že naplnila zvyčajnú schému